

Adana (Yukarı Ova – Ceyhan Ovası) Yüzey Araştırmaları 2006

Surveys in Adana (Yukarı Ova – Ceyhan Ovası) in 2006

K. Serdar GİRGINER – H. Fahri ÖZDEMİR – Fatma ŞAHİN

2006 Yılı Adana Yüzey Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mustafa H. Sayar'ın başkanlığında yürütülmekte olan "Kilikya Yüzey Araştırmaları Projesi" dahilinde, koordinatörlüğümüzdeki Höyük ve Yerleşme Alanı Tespit Grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Kendisine bu yakın işbirliğinden dolayı teşekkür ederiz.

23.09.2006 – 01.10.2006 tarihleri arasındaki bu çalışmayı Çukurova Üniversitesi, Adana Valiliği ile Ceyhan Kaymakamlığı desteklemiştir. Bu çalışma grubunda, Prof. Dr. A. Ünal'ın dışında, Arş. Gör. Ö. Girginer, Arş. Gör. F. Demir, Arkeolog O. E. Köse ve M. İ. Başoğlu yer almıştır.

Ceyhan Yüzey Araştırmaları:

2002 yılından itibaren gerçekleştirilen Adana ve Kayseri'deki yüzey araştırmalarımızın beşinci bölümünün ikinci etabı olan Ceyhan çalışmalarına; 2002-2005 yılları arasındaki Tufanbeyli, 2003'de sonuçlandırılan Saimbeyli ve 2004 yılında tamamlanan Kozan (*Prehistorik ve historik*) araştırmalarının ardından ilk kez 2005 yılında başlanmıştır.

Çalışmalardaki öncelikli hedef; bölgeyi daha önce incelemiş araştırmacıların yayınları doğrultusunda, arkeoloji literatürüne kazandırılmış olan yerleşmelerin günümüz durumlarının incelenmesi, ayrıca prehistorik ve İ.Ö. II. bin yerleşmelerinin tespit edilmesidir. Önümüzdeki sezon çalışmaların tamamlanmasının ardından, bölgenin ayrıntılı bir arkeolojik yerleşme envanteri çıkarılmış olacaktır.

İl merkezine 43 km. mesafede ve Toroslar'dan denize doğru uzanan Yukarı Çukurova Bölümü'nün orta yerinde bulunan Ceyhan, Neolitik Çağ'dan günümüze kadar

The 2006 campaign of surveys in Adana was conducted by Höyük and Settlement Identification group under our coordination and within the framework of the Cilician Surveys led by Prof. Dr. Mustafa H. Sayar of İstanbul University. We would like to express our thanks for his close collaboration.

The fieldwork lasted from September the 23rd to October the 1st and was supported by Çukurova University, the Governorship of Adana and Governorship of Ceyhan. The team members were Prof. Dr. A. Ünal, Research Asst. Ö. Girginer, F. Demir, archaeologists O. E. Köse and M. İ. Başoğlu.

Surveys in Ceyhan:

Our surveys in Ceyhan constitute the second stage of the fifth part of our surveys in Adana and Kayseri from 2002 onwards. We began our surveys here in 2005 after the completion of surveys in Tufanbeyli (2002-2005), Saimbeyli (completed in 2003) and Kozan (prehistoric and historic periods completed in 2004).

Our primary goal was to revisit the settlements that had previously been surveyed by other researchers and published in the archaeological literature and to identify the prehistoric, proto-historic and 2nd millennium B.C. settlements. With the completion of the work intended in the next campaign, we will have prepared the detailed archaeological settlement inventory of the region.

The city of Ceyhan is located in the middle of the Upper Çukurova which stretches toward the sea from the Taurus Mountains, and is 43 km. from Adana city centre. It has been extensively inhabited since the Neolithic period. It is in the middle of Cilician Plains which have witnessed

çok yoğun bir şekilde iskân edilmiştir. Geniş tarım arazileri ve yeraltı kaynaklarının zenginliğiyle tarihinin her döneminde ilgi odağı olmuş olan Ovalık Kilikia'nın orta yerinde bulunmaktadır.

Ceyhan Ovası'nda Tahribat:

Araştırma süresince bu güne kadar, 1.427 km²'lik Ceyhan merkez dâhil, 42 köy ve 6 kasaba taranmıştır. İncelenen bütün köy ve kasabalarda, çoğu hazine arazisi dâhilinde olan arkeolojik alanlar, ovada hiç tarım arazisi yokmuş gibi, tarımsal faaliyetler için bilinçsizce hızlı bir tahribata uğratılmıştır. Tarım arazisi açmak adına iş makineleriyle her geçen gün genişletilen tarlalar ve etrafına doğru yayılan köy merkezleri, antik yerleşimler ve höyüklerle girift bir duruma gelmiştir. Ayrıca tarım dışı arazinin 50.000 dönümüne yayılan ve gelişmekte olan karayolu ağı, sulama ve kurutma amaçlı rastgele açılmış drenaj kanalları tarihsel-arkeolojik dokuyu tamamen yok olması yönünde tehdit etmektedir. Örneğin, Ceyhan-Yumurtalık karayolunun 4. km.'sinde yer alan Ekenler Çiftliği, aynı isimle anılan höyüğün üzerinde 1965 yılında kurulmuştur. Gerek çiftlikteki yapılanmalar, gerekse etrafındaki tarımsal faaliyetler nedeniyle, İ.Ö. II. bin malzemesi veren höyüğün kuzey tarafı tamamen yok edilmiştir.

İsalı Köyü'nün doğu girişinde, yolun hemen kuzeyinde yer alan Ortaçağ'dan kalma beden duvarları sağlam olan kulenin üst yapısı tamamen çökmüş olup kulenin içerisi ve etrafı köyün çöplük alanı olarak kullanılmaktadır (Res. 1). Kulenin 100 m. kuzeyindeki Hamam (?) harabelerinden sökülmüş mimari parçalar köyün modern mezarlığında kullanılmıştır.

Yeniköy Nazımbey Köyü'ndeki Kırıkköprü Höyük (İ.Ö. II. bin, Demir Çağı), Hacı Gaffar Höyük, Hacı Memili Höyük, Çatalhöyük, Çöllü Ali'nin Höyüğü (GTÇ), Düğünyardı Höyük, Karacaoğlan'ın Höyüğü; Ceyhanbekirli (Kayıkçılı) Köyü Kamışlı Höyük (ETÇ, M.Ö. II. bin), Kötü Höyük, Sel Höyük, Gâvur Höyük (Galos Bey Höyüğü); İsalı Köyü Gök Höyük; Dikilitaş Köyü Dağsi Höyük, Taşlıkeli Höyük; İrmaklı Köyü İrmaklı Tepesidelik 2 ve 3 Höyük; Büyük Elmagölü Köyü Ceyhan Höyük, Maltepe Höyüğü; Ekinyazı (Sıddikiye) Köyü Deli Ahmet Mezarlığı Höyük (İ.Ö. II. bin ve Demir Çağı); Toktamış Köyü Malaz mevki yerleşmesi; Altıkara Köyü Taşlık mevki yerleşmesi, Taşyol (Sazak) mevki yerleşmesi 1 ve 2; Çakaldere Köyü Çakaldere mevki yerleşmesinde tahribat oldukça fazladır, hatta bir çoğu tesviye edilmiştir.

Çokçapınar Köyü'nün hemen batısında yeralan Çokça Höyük (Kalkolitik, ETÇ, İ.Ö. II. bin) ve çevresindeki arkeolojik-tarihsel doku, DSİ, TEDAŞ (TEK), TCK ve alandaki

excessive interest throughout history because of its wide fertile agricultural lands and its rich resources.

Destruction in Ceyhan Ovası:

In the course of our fieldwork, we surveyed the Ceyhan town centre, 42 villages and 6 districts covering an area of 1427 sq. km. In all the villages and districts surveyed, archaeological sites, most of which lie within the state's ownership, have been extensively damaged through agricultural activities as if there existed no other agricultural lands in these extensive plains. The fields are enlarged with heavy work-machinery and the village settlements are expanding outward; thus a pattern of modern settlements and agricultural lands intricately interwoven with ancient settlements and mounds has emerged. In addition the road network, haphazardly dug irrigation and drainage canals extending over a wide area of 50 million sq. m. of non-agricultural land constantly threatens the surviving historical and archaeological structures with extermination. For example, the Ekenler farmhouse located on the 4th km. of the Ceyhan-Yumurtalık road was built upon the mound of the same name in 1965. Due to constructions at this farm and agricultural activities around it, the entire the north side of this höyük containing 2nd millennium B.C. materials has been destroyed.

At the eastern approach of the İsalı Köyü, the exterior walls of a medieval tower still stand but the superstructure has entirely collapsed and its interior and exterior serve as the garbage dump for the village and the architectural elements that were removed from the Baths (?) 100 m. north of the village have been re-employed in the modern village cemetery.

The destruction observed at the following sites reaches an extreme, with the total levelling of almost everything:

Res. 1 Ceyhan, İsalı Köyü, doğu girişi kule yapısı

Fig. 1 Ceyhan, İsalı Köyü, tower of the east entrance

Res. 2 Ceyhan, Yelibel Köyü, Kayaaltı Mevki Nekropol
Res. 2 Ceyhan, Yelibel Köyü, Kayaaltı area, Necropolis

kişeç fabrikası tarafından %90 oranında yok edilmiştir. Höyük üzerinde elektrik direkleri, su menfezleri, sulama pompası binası bulunmaktadır. Ayrıca köy yolu tarafından höyüğün güney kısmı düzlenmiştir.

Bölgedeki definencilik faaliyetlerinin en çarpıcı sonuçlarını, nekropolislerde görmek mümkündür. Doruk Kasabası Güneştepe; İsalı Köyü Koyak mevki; Kızıldere Köyü Çeşmebeli mevki; Gündoğan Köyü Zarphane mevki; Narlık Köyü (Tahtalı) Köy civarı mevkiindeki nekropolisler ve Yılankale Nekropolisi ile Altıkara Köyü Kokar Tepesi'ndeki büyük nekropolislerde yasadışı kazıcılar tarafından açılmamış tek bir mezar dâhi kalmamıştır. Bazılarının mimarisi bile dinamitlenmiştir (Res. 2).

Diğer taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının tahribatını ise; Yelibel Köyü Kale mevki ve Kılıçkaya Köyü'ndeki Roma Geç İmparatorluk Devri (İ.S. 4.-7. yy. sonu)-Bizans (İ.S. 12-15. yy.) yerleşmelerinde etrafa saçılmış vaziyette bulunan anıtsal mimari yapılara ait parçaların varlığı göstermektedir (Res. 3).

Yerleşim Yerleri:

İlçe sınırları içerisinde, Çanak Çömlekli Neolitik Çağ'dan itibaren gelişen çeşitli köy yerleşmeleri tespit edilmiştir. Anadolu'nun kuzey ve batısını, güney ve güneydoğusu ile bağlayan Çukurova ile Amik Ovası arasında, Ortadoğu'ya açılan önemli bir konumda bulunan Ceyhan höyüklerinden yeni veriler elde edilmiştir. Bazı höyükler Mersin-Adana-Ceyhan hattında olup, Antik Çağ'da da kullanılan bir yol ağına işaret etmektedir. Bu yol, Roma İmparatoru Vespasianus'un (İ.S. 69-79) Roma'da bulunduğu dokuz yıl boyunca, başta başkent olmak üzere imparatorluğun eyaletlerinde de giriştiği inşaat programı zamanında yapılan Dağlık Kilikia'nın sahil yolunun devamında bulunmaktadır.

The Kırıkköprü Höyük (2nd millennium B.C., Iron Age), Hacı Gaffar Höyük, Hacı Memili Höyük, Çatalhöyük, Çöllü Ali'nin Höyüğü (LBA), Düğünürdu Höyük, Karacaoğlan'ın Höyüğü, all are in Yeniköy Nazımbeş Köyü; Ceyhanbekirli (Kayıkçılı) Köyü: Kamışlı Höyük (EBA, 2nd millennium B.C.), Kötü Höyük, Sel Höyük, Gâvur Höyük (Galos Bey Höyüğü); İsalı Köyü: Gök Höyük; Dikilitaş Köyü, Dağsi Höyük, Taşlıkeli Höyük; İrmaklı Köyü: İrmaklı Tepesidelik 2 and 3; Büyük Elmagölü Köyü: Ceyhan Höyük, Maltepe Höyüğü; Ekin yazı (Sıddikiye) Köyü: Deli Ahmet Mezarlığı Höyük (2nd millennium B.C., Iron Age); Toktamış Köyü, the Malaz area settlement; Altıkara Köyü, the Taşlık area settlement, Taşyol (Sazak) area settlements 1 and 2; and the Çakaldere Köyü, the Çakaldere area settlement.

The archaeological-historical remains on and around Çokça Höyük located just to the west of Çokçappınar Köyü have been about 90% destroyed by the activities of the DSI, TEDAŞ, TCK and the lime factory there. Established on this höyük are electric posts, water drainage manholes and an irrigation pump house and, in addition, the entire south side of the mound has been levelled off by the village road.

The most striking examples of the illegal looting activities of so-called "treasure hunters" are to be observed in the necropoleis. There is not one single tomb left undisturbed by these looting thieves in the following necropoleis: Doruk District Güneştepe; İsalı Köyü, the Koyak area; Kızıldere Köyü, the Çeşmebeli area; Gündoğan Köyü, the Zarphane area; the necropoleis around the Narlık Köyü (Tahtalı) and Yılankale Necropolis and the large necropoleis at Kokar Tepesi of Altıkara Köyü. The stone tomb architecture has even been dynamited apart in some cases.

Res. 3 Ceyhan, Yılankale Köyü, Kilise Mevki, Şapel 3
Fig. 3 Ceyhan, Yılankale Köyü, Kilise area, chapel 3

Araştırmalarımıza göre şimdilik, bölge İ.Ö. II. binyıl yerleşimleri açısından zayıftır. Yukarı Ova'nın söz konusu dönemde ender de olsa iskân edildiği görülmüştür. Ayrıca 2002 yılından itibaren yapılmaya devam eden araştırmalarımız, Tufanbeyli'nin yaklaşık olarak 3 km. güneyinde bulunan Gala Tepe dışında; Feke, Saimbeyli ve Kozan'ın hinterlandına kadar olan arazide, Toroslar'ın eteklerinde İ.Ö. II. binyıl yerleşmesi olmadığını göstermiştir.

Tarıma dayalı ekonomi, höyüklerin yerleşim konumlandırma modellemesinde ana etken olmuştur. Ayrıca en eski yerleşimlerin, Elbistan'ın 3 km. güneydoğusundaki Pınarbaşı'ndan doğan ve 509 km. uzunluğundaki Ceyhan Nehri (Pyramos, Hititçe Puruna?) yatağı boyunca kuruldukları görülmüştür. İlk başta var olan nehrin suları, tarihsel süreç içerisinde yavaş yavaş çekilerek defalarca yatak değiştirmiştir. Bu suyolları civarında biriken lös toprak, ekip-biçilebilir tarlalar halinde büyük ölçekli tahıl ekimine son derece elverişlidir.

İlçe merkezinin 14 km. batısında, eski nehir yatağı yakınlarında kurulmuş olan Altıkara Köyü'nde, E5 karayolunun 500 m. doğusunda yer alan 50x100 m. ölçülerindeki Silvan (Salyan-Selim Beyin Höyüğü) Höyük'ten Samarra-Erken Halaf çağdaşı, Mersin-Yumuktepe (XXIII-XIIB tabakalarıyla eşzamanlı) ve Tarsus-Gözlükule'nin Kalkolitik ve ETÇ dönemleriyle çağdaş seramik gurupları yanında obsidyen dilgiler, bıçaklar ile bir adet kırmızı renkli granitten yapılmış damga mühür ele geçmiştir.

Hellenistik Devir ve Roma Çağı'na ait tek evreli yamaç yerleşimlerine bölgede, genellikle doğal bir anakaya kütlesi üzerinde ve hafif eğimli arazilerde rastlanmıştır. Bu yerleşim modelinin benimsenmesindeki en önemli etken, Seyhan (Saros) ve Ceyhan nehirleri ile Sumbas (Arasibelos) ve Savrun (Oresibelos) çaylarının suladığı, denizden yüksekliği ortalama 80 m. kadar olan Yukarı Ova'nın, bu akarsuların debilerinin yüksek olduğu dönemlerde oluşan taşkınlar ve yeraltı sularının yükselmesiyle kısmen bataklıkla dönüşmesidir. Bu nedenle ovadaki yerleşimler genellikle kayalık alanların üzerine ve yamaçlara kurulmuştur. Bu türden yerleşimlerin en büyüğü, Ceyhan'ın 21 km. güneybatısındaki 50x150 m. ölçülerindeki Doruk Höyük'tür. Doruk Höyük'ten toplanan seramikler arasında İ.Ö. 2. yy.'a ait firnisli kaplar ele geçmiştir. Ayrıca Ceyhan'ın 18 km. güneyindeki Çevretepe (Arnavut Nacarlı) Köyü içerisinde yer alan Dokuz Kardeşler Höyük, güneye doğru eğimli bir anakaya çıkıntısı üzerinde bulunmaktadır. 50x100 m. boyutlarındaki höyüğün kuzeyi devam eden tarımsal faaliyetler nedeniyle, anakaya seviyesine kadar tahrip edilmiştir (Res. 4). Höyükten toplanan seramikler arasında İ.Ö. 3. ve 2. yy.'ın "fine keramik"leri baskın olup, bir adet de "Campana B ware" gurubuna ait ayaklı tabak kaidesi ithal diziler arasında temsil edilmektedir.

The destruction of other moveable and immoveable cultural heritage is typified by the architectural elements of monuments that are lying scattered around in the Yellibel Köyü, Kale area and Kılıçkaya Köyü, dating from the Late Roman Imperial period (4th-end of 7th centuries) and Byzantine (12th-15th centuries) settlements here.

Settlements:

Within the borders of the Ceyhan ilçesi various village settlements that developed from the Pottery Neolithic period have been identified. We have also obtained new data from the Ceyhan höyüks located between the Çukurova and Amik plains that connect northern and western Anatolia with south and southeast Anatolia as also with the Middle East. Some höyüks are located on the Mersin-Adana-Ceyhan line indicating the presence of a road network. This road is on the extension of the Cilician coastal road that was constructed over a nine years' period when Vespasianus (69-79 A.D.) in Rome ordered the construction of numerous roads across the empire.

Our research has shown that the region is not strong in 2nd millennium B.C. settlements but although rare, the Yukarı Ova were settled during this period. Our surveys since 2002 have verified that there exists no 2nd millennium B.C. settlements on the slopes of the Taurus, in the area extending to Feke, Saimbeyli and in the hinterland of Kozan, except for Gala Tepe located 3 km. south of Tufanbeyli.

An economy based upon agriculture was the main factor for localisation of settlements at the höyüks. Further, the oldest settlements were founded along the bed of the Ceyhan river (ancient Pyramos, or Puruna? in Hittite) flowing for 509 km. from its point of emergence at Pınarbaşı 3 km. southeast of Elbistan. The water of the river retreated many times over the course of history and has changed its bed frequently. The loess type earth that was deposited along these water courses is very suitable for the large scale field cultivation of grains.

From the Silvan Höyük (also known as Salyan or Selim Beyin Höyüğü) measuring 50x100 m. located 500 m. east of the main E-5 road in the Altıkara Köyü founded on an old riverbed, 14 km. west of the city centre, we collected potshards as well as obsidian blades, knives and a stamp seal of red granite, contemporaneous with Samarra-Early Halaf, Mersin-Yumuktepe (contemporary with XXIII-XIIB) and with Tarsus-Gözlükule's Chalcolithic and EBA periods.

Mainly on the natural bedrock and on the gently sloping terrain, we found slope settlements having a single

Res. 4
Ceyhan,
Çevretepe
Köyü, merkez
mezar 2

Fig. 4
Ceyhan,
Çevretepe
Köyü,
Tomb no. 2

Çevretepe Köyü'ndeki diğer bir yerleşme ise, Nergis Tepe mevkiinin 150 m. güneybatısındaki yamaçta yer almaktadır. Benzer mekânsal özellikleri olan diğer bir yerleşim ise Çakaldere Köyü'nün Çakalderesi mevkiindeki yaklaşık olarak 200x300 m. ölçülerindeki yamaç yerleşmesidir.

Kılıçkaya Köyü'ndeki yerleşme Kılıçkaya Tepesi'nin kuzey ve batı etekleri boyunca geniş bir alana yayılmaktadır. Yerleşme 200 m. batısından doğan pınarın başında kurulmuş işliği, 4 m./lik beden duvarı korunmuş sarnıcıyla tam bir Roma Geç İmparatorluk Dönemi (İ.S. 4.-7. yy. sonu) köy yerleşmesidir. Modern köy içerisinde aynı topoğrafik ve çevresel özelliklere sahip diğer bir Roma Geç İmparatorluk dönemi köy yerleşmesi Hacı Bayram Gözü mevkiindeki tepelerin hemen batı kısmında yer almaktadır. Yaklaşık olarak 300x200 m. ölçülerindeki yerleşimin 50 m. doğusunda bir pınar bulunmaktadır. Benzer coğrafi özelliklere sahip diğer geç dönem yerleşmeleri de Gündoğan Köyü Damlardağ mevki, Zarphane mevki; Kızıldere Köyü Taşgediği (Leğengediği) mevki; Küçük Burhaniye Köyü Bayır mevki ve İsalı Köyü Berha mevkiinde bulunmaktadır. Bu yerleşim alanlarında yüzeyden toplanan erzak küpleri, amphora, pithos ve kaba mutfak kaplarına ait parçalar değerlendirmeye alındığında; bunların büyük bir kısmının tahıl ve benzeri gıda maddelerini, diğerleri de şarap ve zeytinyağı depolamakta kullanıldıkları görülmektedir. Bu küçük yerleşimler arasındaki ilişkiler, küçük ölçekli ticari faaliyetlerle sınırlı kalmış gibi görünmektedir. Dolayısıyla bu yerleşim birimleri, bölgenin metropolisi Anazarbos'a tarımsal lojistik destek veren küçük çaplı üretimi köyler

phase in the Hellenistic and Roman periods. The most important factor for preferring this settlement model is the fact that the Yukarı Ova, at an altitude of 80 m., watered by the Seyhan (ancient Saros), Ceyhan, Sumbas (Arasibelos) and Savrun (Oresibelos), turn to marshes when the water flow is high or when the underground water tables rise. Therefore, mostly the settlements in this region were built upon rocky areas or on the slopes. The largest of such settlements is the Doruk Höyük of 50x150 m. located 21 km. southwest of Ceyhan. Amongst the potshards collected from Doruk Höyük are burnished wares of the 2nd century B.C. In addition, the Dokuz Kardeşler Höyük within Çevretepe (Arnavut Nacarlı) Köyü, 18 km. south of Ceyhan is located on an outcrop of bedrock sloping down to south. The north part of this höyük measuring 50x100 m. was destroyed down to the bedrock because of ongoing agricultural activities. The potshards collected from here are predominantly fine wares of the 3rd and 2nd centuries B.C. and one base fragment of a footed plate from the imported Campana B group, is worthy of note.

Another settlement at Çevretepe Köyü is located on the slope 150 m. to the southwest of the Nergis Tepe area. One other settlement having similar spatial features is a slope settlement of ca. 200x300 m. in the Çakalderesi area of Çakaldere Köyü.

The settlement at Kılıçkaya Köyü extends over a wide area on the north and west slopes of Kılıçkaya Tepesi. This is a Late Roman Imperial (4th – late 7th centuries) village settlement with its cistern, whose walls are standing to a height of 4 m., and its work-area by the spring lying 200 m. to the west. Another Late Roman Imperial village settlement with the same topographic and environmental properties and located within the modern village, lies on the western part of the hill in the Hacı Bayram Gözü area. Measuring ca. 300x200 m., the settlement has a water source lying about 50 m. to the east. Other Late Roman Imperial village settlements with the same topographic and environmental properties are found in the: Gündoğan Köyü Damlardağ area, the Zarphane area; Kızıldere Köyü, the Taşgediği (Leğengediği) area; Küçük Burhaniye Köyü, the Bayır area and İsalı Köyü, the Berha area. Shards belonging to grain storage vessels, amphorae, pithoi and coarse kitchen wares collected on the surface of these settlements indicate most were used for storing grains and similar food and others were used for storing wine and olive oil. The relations between these small settlements seem to have been limited to small scale commercial activities. Therefore, these settlement units were the small scale producer villages providing agricultural support to Anazarbos, the metropolis of the

olmalıdırlar. Nitekim Anazarbos'un ilk yerleşiminin İ.Ö. 2.-1. yy.'lara ait olması durumunda, tespit ettiğimiz yerleşim birimlerinin Anazarbos ile eşzamanlı olarak geliştikleri görülmektedir.

Kızıldere Köyü idari sınırları içerisinde kalan Kilise Tepesi (Taş Gediği, Kandil Tepe) mevkiinde, Gündoğan-Kızıldere berkitme yolunun batısında, memleketi iki farklı bölgeye ayıran Cebel-i Nur'un (Parion veya Pagrion) batı yamacındaki küçük yerleşim, müstahkem bir mevkiye kurulmuştur. Alanda yoğun bir şekilde bulunan pişmiş toprak çanak-çömlek parçaları ve cam eserler Geç Hellenistik (İ.Ö. 160/59-30) ve Roma Erken İmparatorluk Dönemi'ne (İ.Ö. 1.-İ.S. 1. yy.) işaret etmektedir.

Madencilik:

Bölgede yapılan araştırmalar, bölgenin madencilik faaliyetleri bakımından geri planda olduğunu göstermiştir. Jeolojik devirler boyunca Ceyhan Nehri'nin taşıdığı alüvyonlar sayesinde oluşan ovada maden potansiyeli olma olasılığı oldukça zayıftır. Ancak Ceyhan ve Yumurtalık ilçeleri arasında kalan alanda, Dokuztekné, Sarıkeçili, Hamdilli ve Çevretepe'de volkano sedimanter tipinde demirli manganez yatakları vardır. Çevretepe Köyü'nün güneyinde Dağ mevkiindeki tepelik alanın güney yamacında bulunan maden ocağı çevresinde; çeşitli mimari parçalar, olasılıkla demir ergitme işinde kullanılan taş kalıplar ile döküm tekniğinde kullanılan parçalara, ergitilmiş demir cevheri (Luppe) ile maden cüruflarına (Skoria) rastlanmıştır. Olasılıkla ilk kez Ortaçağ'da işlendiğini sandığımız maden ocağı, beş yıl öncesine kadar faâldir. Maden ocağının çevresinde yapılan araştırmalarda herhangi bir erken dönem buluntusuna (seramik, eritme potası parçaları vs.) rastlanmamıştır.

Nekropolisler:

İlçede yeryüzü şekillerinin %20'lik bir bölümünü oluşturan sarp ve yüksek kalker tepelerin yamaçlarında, bölgenin önemli bir mezar tipi olan *hypogeon* mezarlara ve *khamosorion* mezarlar ile oda mezarlara yer yer büyük nekropoller halinde rastlanmıştır. İncelenen birçok mezarlıkta mezarlarla bağlantılı irili ufaklı kaya çanaklarına rastlanmıştır. Ancak taramalarımız sonucunda lahit mezara, *aedicula* mezara, *heroon*, *ostothek* ve *kenotapha* rastlanmamıştır. Büyük nekropolislerin konumları göz önünde bulundurulduğunda, aralarında yaklaşık olarak 10 km.'lik bir mesafe bulunmaktadır. Bu nedenle bazı büyük nekropolisler, çevre yerleşmelerin ortak gömütlük alanı olmalıdır.

Doruk Kasabası Güneştepe mevki; Çevretepe Köyü köy içi-Saylık mevki ve Nergis Tepesi; Kızıldere Köyü Taştepe

region. Nonetheless, if it proves the case that Anazarbos was founded in the 2nd-1st centuries B.C., then we can claim that these settlements developed in parallel to Anazarbos.

There is a small settlement at a fortified site on the west slope of Nur Dağı (ancient Parion or Pagrion), which divides the land into two different regions. The settlement is located to the west of the stabilized Gündoğan – Kızıldere road in the Kilise Tepesi (Taş Gediği or Kandil Tepe) area, within the administrative borders of Kızıldere Köyü. Extensive shards of pottery and glass date from the Late Hellenistic (160/59-30 B.C.) and Early Roman Imperial periods (1st century B.C.-1st century A.D.).

Mining and Metallurgy:

Surveys conducted in the region indicate the region is not of great importance in respect of mining and metallurgy and it is not very probable that these plains would contain ores due to alluvial silts carried by Ceyhan over the geological eras. However, in the area between Ceyhan and Yumurtalık townships there are ferrous manganese ores of a volcanic sedimentary type at Dokuztekné, Sarıkeçili, Hamdilli and Çevretepe. Around the quarry on the south slope of the hills in the Dağ area south of Çevretepe Köyü we noted various architectural pieces, stone moulds possibly used for smelting iron and pieces used for casting, smelted iron ore (luppe) and scoriae. This quarry was active until 5 years ago and we are of the opinion that this quarry was first worked during the Middle Ages. In our investigations around this quarry we found no finds, such as potshards, smelting pot fragments etc., dating to any earlier periods.

Necropoleis:

On the slopes of sheer and high calcareous hills, which constitute 20% of the township, we have identified hypogeons –an important tomb type of this region–chamosorions and burial chambers, sometimes as large necropoleis. In most of the necropoleis explored, we have found rock cut holes of various sizes in connection with tombs. However, we have not found any examples of tomb types such as sarcophagus, aedicula, heroon, ostothek or cenotaph. Comparing the large necropoleis, it was found that they are located approximately 10 km. apart and so it seems some large necropoleis served as the shared cemetery for the surrounding settlements.

Large necropoleis are attested to at the following sites: Doruk district, the Güneştepe area; in the interior of Çevretepe Köyü, the Saylık area and at Nergis Tepesi; at Kızıldere Köyü in the Taştepe area (Çeşmebeli

mevki (Çeşmebeli Nekropolü); İsalı Köyü Koyak mevki, Pöğrek Nekropolü, Develik mevki, Mağara mevki, Kirişli (Edere) mevki; Gündoğan Köyü Zarphane mevki; Ağaçpınar (Kürt Köyü) Köyü Köyönü mevki; Altıkara Köyü Kokar Tepesi ve Yellibel Köyü Kaya Altı mevki-Kılıçkaya Tepesi'nin güney eteklerinde ve Yılankale'nin doğu eteklerinde ayrıca Narlık Köyü'nde büyük nekropolisler bulunmaktadır. Bu nekropolislerde kayıt altına alınan mezarların benzerleri Kurtpınar-Yüceören mevkinde yapılan kazılardan ve Kelenderis'ten bilinmektedir. Bu mezarlar ilk olarak Geç Hellenistik evrede (İ.Ö. 160/59-30) kapatılmakla birlikte, daha çok Roma Dönemi boyunca aynı amaç için defalarca kullanılmıştır.

Tespit edilen 15 adet büyük nekropolis içerisinde, Narlık Köyü sınırları içerisinde bulunan ve Çevretepe Köyü'ne giden eski yolunun hemen batısında, ova seviyesinden 30 m. yüksekte doğal bir kayalık alanda konuşlandırılmış gömütlük alanı özel bir konumdadır. Mezarlar kuzeydoğuya doğru yayılıp çok geniş bir alanı kaplamaktadır. Bu yüzden nekropolün bir kısmı idari taksimatta, Narlık Köyü sınırları içinde kalmaktadır. Nekropolün güney tarafında, doğu-batı doğrultulu uzanan ve yer yer korunmuş yaklaşık 50 m. uzunluğundaki harçlı, kalın bir duvar kalıntısı alanı çevreleyen teras-çevre duvarıdır. Bu nedenle alanda basit toprak mezarların ve pişmiş toprak ve taş sanduka mezarların da var olduğu düşünülmektedir. Bu alandaki mezarların çoğu hem kendi dönemlerinde hem de günümüzde soyulmuştur. Diğer hiçbir nekropoliste çevirme duvarına rastlanmamıştır.

Necropolis); at İsalı Köyü in the Koyak area, the Pöğrek Necropolis, the Develik area, the Mağara area, the Kirişli (Edere) area; Gündoğan Köyü in the Zarphane area; Ağaçpınar (Kürt) Köyü in the Köyönü area; Altıkara Köyü at Kokar Tepesi and in Yellibel Köyü in the Kaya Altı area –on the south slopes of Kılıçkaya Tepesi and on the east slopes of Yılankale and at the Narlık Köyü. Parallels with the tombs documented at these sites are also known from excavations at Kurtpınar-Yüceören area and at Kelenderis. Although these tombs were first closed in the Late Hellenistic period (160/59-30 B.C.), they were reused many times especially during the Roman period.

Among the 15 large necropoleis identified, that within the borders of Narlık Köyü located on top of a natural rocky area rising 30 m. above the plains, just west of the old road to Çevretepe Köyü has a special place. The tombs extend toward northeast across a wide area and some part of this necropolis is within the administrative borders of Narlık Köyü. In the south part of the necropolis there is a thick terrace-encircling mortared wall 50 m. long, extending in an east-west direction that is preserved in part only. Therefore, we think that this area also contained simple inhumations and baked clay and stone tombs. Most of the tombs here were robbed in Antiquity as later in modern times. No other necropolis has an encircling wall.